

Ramón Spaaij (2013) 'De januskop van sport', *Beleid en Maatschappij*, 40(2): 160-163.

De januskop van sport

De beeldvorming over geweld in de sport is thans verre van positief. Het lijkt vandaag de dag vrijwel onmogelijk met plezier te sporten zonder last te ondervinden van geweld of agressie. De maat is vol, zo vindt de Nederlandse overheid. *Zero tolerance*, een harde aanpak van onwenselijk gedrag, geldt hierbij als het uitgangspunt.

Wie af en toe het nieuws volgt, zal begrijpen dat de Nederlandse situatie niet op zichzelf staat. Vorig jaar nog vonden in Egypte 73 mensen de dood nadat toeschouwers van een betaald voetbalwedstrijd het veld waren opgestormd. Ook daar beantwoordde men het geweld met *zero tolerance*: 21 personen zijn inmiddels veroordeeld tot de doodstraf voor hun aandeel in de ongeregelde heden. Een historisch perspectief leert dat sportgeweld allesbehalve een nieuw verschijnsel is. Zogenoemde bloedsporten genoten bijvoorbeeld aanzienlijke populariteit onder de oude Grieken en in het Romeinse rijk, en in de Middeleeuwen was het al niet veel anders. Wetenschappers twisten weliswaar over de vraag of sportgeweld door de eeuwen en de decennia heen is afgenomen, maar vaststaat dat geweld een kenmerkend aspect is van de moderne sport (Dunning, 1999).

Een somber beeld. Maar in hoeverre stemt dit beeld overeen met de werkelijkheid? Heeft sport niet juist belangrijke opvoedende waarden, zoals wederzijds respect, *fair play*, weerbaarheid en discipline? Tenminste, dat is wat sportorganisaties en andere beleidsactoren ons graag doen geloven. Zo hebben de Verenigde Naties en het Internationaal Olympisch Comité sport hoog in het vaandel staan als een krachtig en kostenefficiënt middel voor maatschappelijke ontwikkeling, conflictbeslechting en zelfs wereldvrede. Vanuit dit perspectief is sport juist een goede methode om frustraties en agressie te kanaliseren. Aan de relatie tussen sport en geweld worden dus tegenstrijdige betekenissen gegeven. Hoe zit dat?

Sport civiliseert én deciviliseert. Een combinatie van deze perspectieven geeft zicht op het gehele vraagstuk van geweld in en rond de sport. Dit geldt zowel voor de sportbeoefening zelf als voor wat er zich rond het sportveld afspeelt. We dienen daarbij de pluriformiteit van 'de sport' te onderkennen. Er bestaan belangrijke verschillen tussen top- en breedtesport, team- en individuele sport, jeugd- en senioren sport, en tussen individuele sporten onderling. Dergelijke differentiatie wordt in beleidskringen en in de publieke beeldvorming soms onvoldoende aangebracht. Zo kan men uit de constatering van het Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme (2012), dat het voetbalvandalisme in het Nederlands betaald voetbal afgelopen jaar in omvang (aantal delicten en daders) is toegenomen en dat de (gewelds)incidenten die plaatsvinden vaak ernstig van aard zijn, natuurlijk niet opmaken dat 'de sport' als geheel gewelddadiger is geworden. Het betaald voetbal heeft in dat opzicht weinig gemeen met bijvoorbeeld duur- of zwemsport.

De opvoedende waarden van sport staan centraal in Loïc Wacquants bekende studie *Body & Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer* (2004), waarin hij bepleit dat de boksschool en -ring een plaats bieden waar Afro-Amerikaanse mannen wederzijds respect, discipline, toewijding, status en sociaal kapitaal kunnen ontwikkelen, (tijdelijk) uit het zicht van de verpauperde wereld van de ghetto. In een alledaagse leefomgeving die wordt gekenmerkt door structureel geweld en criminaliteit, heeft boksen dus een civiliserend effect. Onderzoek wijst verder uit dat vechtsport en andere contactsporten een positief effect kunnen hebben op het beteugelen van agressie en het verbeteren van het psychosociaal functioneren, met name bij maatschappelijk kwetsbare jongeren (Elling en Witte, 2010). Ook voor diegenen die zelf niet

actief sporten, zoals vrijwilligers en toeschouwers, kan sport een belangrijke rol spelen in het verbinden van mensen en het bevorderen van respect en eigenwaarde. Sportvelden en -faciliteiten vormen ontmoetingplekken die een betekenis hebben voor het gevoel 'ergens bij te horen', ondanks het feit dat deze ontmoetingen niet altijd conflictvrij verlopen.

De negatieve beeldvorming over geweld in de sport is dus sterk overtrokken. Uit het SCP-rapport *Weinig over de schreef* (2008) blijkt dat de incidentie van onwenselijk gedrag in de sport, waaronder verbaal en fysiek geweld, meevalt. De kans op onwenselijke ervaringen in de sport is niet veel groter dan men op basis van de met sport doorgebrachte tijd mag verwachten. De beeldvorming over onwenselijk gedrag in de breedtesport is nadrukkelijk negatiever dan de incidentiecijfers weergeven. Op basis van cijfers van wat mensen daadwerkelijk hebben gezien of ondergaan lijkt het allemaal erg mee te vallen. Onwenselijk gedrag komt vaker voor op straat, in het uitgaansleven, in winkelcentra en op het werk, al dient daarbij gezegd dat de mening over het betaald voetbal negatiever is. Ook zijn geweld en agressie in de sport volgens het SCP de afgelopen jaren minder toegenomen dan op straat, op school of bij het uitgaan.

De civiliserende invloed van sport valt of staat bij de omstandigheden waaronder sportdeelname plaatsvindt. Contextuele factoren die het gedrag van sporters positief beïnvloeden zijn onder meer de kwaliteit van trainers en van de relatie die zij onderhouden met sporters, duidelijke regulering, en een pedagogische benadering en informele sociale controle die eigen verantwoordelijkheid en respect voor anderen benadrukken. Waar deze omstandigheden ontbreken, leidt sport eerder tot meer agressie.

Een aantal deciviliserende factoren speelt hierbij een rol. Sport is tot op zekere hoogte een afspiegeling van de samenleving, waarbij de oorzaken van geweld deels buiten de sport liggen. Brede maatschappelijke veranderingen die hieraan ten grondslag liggen, zijn bijvoorbeeld de individualisering en informalisering van de samenleving, waaronder het afnemend gezag van, en respect voor, publieke autoriteiten. Het gebrek aan respect voor gezagsdragers toont zich ook in de wedstrijdsport, waar de beslissingen van de arbitrage dikwijls worden aangevochten of bespot. Daarnaast is de gevoeligheid van de samenleving voor geweld toegenomen. Geweld lijkt minder te worden geaccepteerd als een weliswaar onprettig, maar niettemin 'normaal' maatschappelijk (bij)verschijnsel (WRR, 2003). Dit heeft ook zijn weerslag op de sport, bijvoorbeeld in de voortdurende aanscherping van spelregels en gedragscodes.

Deze generieke verklaring is echter onvoldoende. Sport staat onder invloed van bredere maatschappelijke ontwikkelingen, maar heeft ook haar eigen kenmerken en dynamiek. Juist ook deze sportspecifieke factoren kunnen geweld en agressie in de hand werken. Binnen de georganiseerde sport gelden specifieke regels over wat acceptabel gedrag is. Sommige sporten worden per definitie gekenmerkt door een behoorlijke dosis fysiek geweld. Vechtsporten zoals boksen en *mixed martial arts*, waarbij de kans op hersenletsel en andere ernstige verwondingen relatief groot is, zijn hiervan een goed voorbeeld.

De overwinningsdrang die kenmerkend is voor de wedstrijd- en prestatiesport mag in dit verband niet onbesproken blijven. Hoewel het competitieaspect van sport niet betekent dat alles geoorloofd is om te winnen (overtreding van de regels leidt tot sancties), kan gewelddadig gedrag wel een min of meer acceptabel middel worden om een overwinning te bereiken, bijvoorbeeld wanneer overtredingen erop zijn gericht de tegenstander (tijdelijk) uit te schakelen. Volgens socioloog Eric Dunning (1999) zijn dergelijke vormen van instrumenteel geweld de afgelopen jaren toegenomen vanwege de verregaande commercialisering van de sport, wat het belang van winnen heeft doen toenemen. Het is echter de vraag of deze verklaring ook hout snijdt met betrekking tot de amateursport.

Sportactiviteiten, die vaak een sterk fysiek karakter hebben, voorzien in een behoefte aan heftige belevenissen. Vooral jonge mannen zien in sport een middel om hun energie te besteden en sociale status te vergaren. De spanning die zij zoeken gaat vaak gepaard met risicovol gedrag, waarbij geweld en agressie kunnen worden gezien als een ultiem vertoon van mannelijkheid. Hoewel deze tendens zich niet beperkt tot de sport, is de aard van de sportsituatie een factor van belang. Indien een jongere onderdeel uitmaakt van een sportcultuur die gericht is op mannelijkheid, overheersing, overaanpassing aan de winmentaliteit en een bereidheid om de eigen (fysieke en mentale) veiligheid en die van anderen te riskeren, dan is de kans groot dat zijn sportdeelname tot meer geweld leidt, zowel binnen als buiten het veld. Een sterke groepsbinding (onder sporters, maar ook onder toeschouwers) slaat in een dergelijke omgeving al snel door in een rigide wij-zij denken en statuscompetitie die op hun beurt kunnen leiden tot agressief of gewelddadig gedrag. Dit verklaart onder meer waarom mannelijke, jonge teamsporters vaker negatieve ervaringen hebben dan andere sporters (SCP, 2008).

Hoezeer sport civiliseert of deciviliseert hangt dus niet alleen samen met bredere maatschappelijke omstandigheden, maar ook met de sportspecifieke omgeving. Een uitdaging voor beleid en praktijk is het bevorderen van de factoren die het gedrag van sporters en toeschouwers positief beïnvloeden en het minimaliseren van de factoren die geweld en agressie in de sport in de hand werken. De sportsector heeft daarin een eigen maatschappelijke en professionele verantwoordelijkheid. Een verantwoordelijkheid voor het creëren van een omgeving waarin betekenis kan worden gegeven aan sportdeelname zonder dat men daarbij respect voor zichzelf en de ander uit het oog verliest.

Literatuur

- Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme (2012). *Jaaroverzicht seizoen 2011-2012. Veiligheid en openbare ordebeheersing rondom het Nederlands betaald voetbal*. Utrecht: CIV.
- Dunning, E. (1999). *Sport Matters: Sociological Studies of Sport, Violence and Civilization*. London: Routledge.
- Elling, A., & Wisse, E. (2010). *Beloften van vechtsport*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2008) *Weinig over de schreef: Een onderzoek naar onwenselijk gedrag in de breedtesport*. Den Haag: SCP.
- Wacquant, L. (2004). *Body & Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer*. Oxford: Oxford University Press.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2003). *Waarden, normen en de last van het gedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press.